CERCETĂRI RECENTE DE TEREN LA AROMÂNII DIN PENINSULA BALCANICĂ*

MANUELA NEVACI

Aromânii formează mai multe g r u p u r i, deosebite între ele prin particularităţi de grai, la care se adaugă anumite elemente specifice privind portul, muzica, unele obiceiuri, ca şi modul de viaţă şi ocupaţiile. Cele mai importante grupuri sunt: **pindenii**, **grămostenii**, **fărşeroţii** şi **moscopolenii**.

În perioada 1 august – 30 septembrie 2011 m-am deplasat în Grecia, în urma unui contract postdoctoral POSTDRU cu proiectul *Identitate românească în context balcanic*.

În perioada şederii în Grecia am efectuat anchete de teren şi înregistrări de texte dialectale (100 de ore) la aromâni din mediul urban şi din mediul rural din localităţile: Florina, Pisuderi, Kristalopiyi, Deniscu, Clisura, Vlahoclisura, Meţovo (Aminciu), Anilion (Cheari „Locul unde apune soarele") Siracu, Veria, Horopani (Stenimahos), Samarina, Avdela, Perivoli, Meyali Livadi, Katerini, localităţi situate în Macedonia grecească, Epir (Pind) şi Tesalia. Au fost înregistraţi subiecţi din toate generaţiile de vorbitori, cu grade diferite de instruire şi de cunoaştere a limbii greceşti. A rezultat un corpus important de texte dialectale, din perspectivă sociolingvistică, care urmează să fie transcrise şi interpretate.

Studiul interferenţelor lingvistice la nivel balcanic este o temă de actualitate, dată fiind situaţia actuală din zona cercetată din Grecia, unde, alături de aromâni, există slavi macedoneni şi albanezi.

Interesul cercetării constă în relevarea modului în care dialectul aromân se conservă în mediu aloglot. Totodată, raportarea la dacoromână conduce la rezultate importante privind romanitatea nord- şi sud-dunăreană.

O preocupare lingvistică, în direcţia inaugurată de George Murnu, este identificarea unor cuvinte de origine aromână în graiurile greceşti din Grecia

* Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităţilor culturale în procesele globale" ID 59758/2010 cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European (FSE) prin Programul Operaţional Sectorial „Dezvoltarea Resurselor Umane" 2007–2013, contractul de finanţare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.

FD, XXXI, Bucureşti, 2012, p. 63–78

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

Nordică, fapt care evidenţiază importanţa românităţii în acest spaţiu. Exemplificăm cu termeni precum *arat* ‘plug’, *cupaĉi* ‘stejar’, cu derivatele *cupăĉină* şi *cupăĉar* şi cu toponimele existente şi astăzi *Discata* (< vb. *disic* ‘despic’ < lat. *dissecare*) şi *Carpenisi* (derivat de la *carpen* < lat. *carpinus*.)

După Moscopole, Epirul şi zona Pindului au rămas cea mai importantă zonă de concentrare demografică şi economică aromânească din sudul Balcanilor. Fiind protejat de terenul muntos, arealul şi-a păstrat caracterul aromânesc până în zilele noastre, supravieţuind unor centre mult mai dezvoltate precum Salonic (*Sărúnă*) sau Bitolia (în Macedonia). În perioada bizantină (sec. XII–XIV), zona era cunoscută sub numele de Vlahia Mare, ceea ce arată caracterul etnic preponderent românesc al regiunii.

De un pitoresc arhitectonic aparte sunt cele două mari localităţi aromâneşti, Siracu şi Meţovo (arom. *Aminciu*). Ele sunt importante pentru caracterul lor conservator, aici păstrându-se cuvinte latineşti, dispărute din restul aromânei.

Din bogatul material lexical ne-au atras atenţia câţiva termeni de origine latină păstraţi în zona *Siracu-Meţovo*, înlocuiţi în alte graiuri cu termeni împrumutaţi din slavă, greacă, albaneză. Toţi termenii sunt comuni cu cei din dacoromână.

floare

– *flo̯áre* (< lat. *flos, florem*) în Pind, faţă de *lilíĉe* (cf. alb. *lule* ‘floare’ + suf. *-íĉe*), *lulúdă* (< gr. *λουλούδι*), în restul aromânei;

pară

– *perŭ* (< lat. *pĭrus*) în Pind, faţă de *górţu* (cf. sl. *gora* ‘pădure’ + suf. *-(i)ţŭ*), *dárdă* (< alb. *dardhë*), în restul aromânei;

înţeleg

– *anţilég* (lat. *intelligere*) în Pind, faţă de termenii împrumutaţi din greacă: *akicăséscu* (< gr. *απεικάζω*) şi *dukéscu* (< gr. *δοκιμάζω*), în restul aromânei;

vindec

– *víndic*$^{u}_{i}$ (< lat. *vindicare*) în Pind, faţă de *yitripséscu* (< gr. *ιατρεύω*), în restul aromânei;

cătuşă ‘pisică’

– *cătuşă* (< lat. *catta* + suf. *-uşă*): în Pind, faţă de *máţă* (cf. alb. *mace*), în restul aromânei.

Sunt interesante formele *ceapă* (< lat. *caepa*), *cer* (< lat. *caelum*), *îmi place* (< lat. *placere*) în care s-a păstrat africata *ĉ*, faţă de *ţ*, în restul aromânei. Precizez faptul că *place* l-am întâlnit într-un singur punct de anchetă, în localitatea Siracu[1].

[1] Cf. DDA 992, s.v. *plac*: „Acest verb e complet asimilat şi, în general, e înlocuit cu *arăséscu*” [< gr. αρέζω].

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

Tot numai aici e păstrat adverbul *amó* < lat. **eccum modo*, față de *tora* < *τώρα*, de origine grecească în celelalte graiuri ale aromânei. Locuitorii din Siracu ştiu că numai în graiul lor se păstrează aceste cuvinte, fapt recunoscut şi de locuitorii satelor învecinate. Aceste particularități conservatoare nu pot fi atribuite unei eventuale influențe culte din partea românei literare, căci în Siracu nu au existat şcoli româneşti.

O altă categorie o constituie termenii de origine latină păstrați numai în zona menționată, dar care au în celelalte graiuri termeni corespondenți de origine latină sau cu origine necunoscută, cum ar fi :

răcit (fig.)
– *frigurát* (derivat din *frig* < lat. *frigus*) în Pind, față de *arcurát* (derivat din *arcọáre* 'frig' < lat. **recor, -orem*), *arățít* (derivat din *aráțe* 'rece' < lat. *recens*) în restul aromânei;

mă culc
– *mi culcu* (< lat. *collocare*) în Pind, față de *mi bagu* (origine necunoscută), în restul aromânei;

apune (soarele)
– *apúni* (< lat. *apponere*) în Pind, față de *ascápită* (< lat. **excapitare*), în restul aromânei.

Am profitat de deplasarea în Balcani, pentru a efectua anchete şi în Albania, în localitățile Corcea, Pleasa, Moscopole, Drenova, Fier, Ducasi, Përmet. Textele analizate în studiul de față au fost înregistrate în localitățile Pleasa şi Fier.

Satul **Pleasa** a fost înființat la 1780 de către fărşeroții care părăsiseră satele Custreț, Jarcani şi Javalani, de teama autorităților otomane de acolo, şi este situat în munții de lângă oraşul albanez Korçë (*Curceauă* în dialectul aromân) din sudul Albaniei, lângă actuala graniță cu Grecia.

Fier este o localitate din Albania situată în apropierea Mării Adriatice. Numele aromânesc al localității este *Fearică* (< lat. *fîlix*, *filicem*). Numele provine de la planta folosită în regiunea respectivă la legarea parilor care susțineau colibele păstorilor (ferigile având în zona respectivă dimensiuni mari şi fibră foarte rezistentă).

În ceea ce priveşte unele aspecte etnografice din zonele cercetate, menționăm jocul *aruyucârii*, echivalentul căluşarilor. În localitatea aromânească Vlahoclisura, pe care am vizitat-o, acest joc se practică, în noaptea de Anul Nou, de către tineri îmbrăcați în port de soldați cu mască pe față. Semnificația este aceeaşi ca în cazul căluşarilor din spațiul dacoromân, aceea de ritual de trecere. În multe dintre localitățile vizitate se practică obiceiul Sânzienelor, numit în aromână *Taianí* (cu sensul de 'Sfântul Ion'). Candrea afirmă că în dacoromână termenul *Sânziene* provine din *Sanctus/a dies Johannis*. Semnificația magică este aceeaşi ca în spațiul dacoromânesc. Interesant este, aşa cum a arătat acad. Grigore Brâncuş[2], concordanța

[2] Brâncuş 1999:54. Vezi şi Vătăşescu 2009: 193–202.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

cu alb. *Shëngjiin*, termen preluat din lat. *Sanctus Johannes*. Cele două fapte etnografice, Sânzienele şi Călușarii, evidențiază o moştenire latină comună la românii noştri nord- şi sud-dunăreni, care, în cazul Sânzienelor se regăseşte la albanezi.

TEXTE DIALECTALE

grai fărşerot: F

[límba nǫ́stpă di căndᵘ̯ apámᵘ̯ ĉilimáń]

[T1F]

că cu̯-aţiá límbi [k] aţá límbă u̯-avɖámᵘ̯ tu […] noi̯ ĉilimáńii̯[3] ţę̯-avę́mᵘ̯ cpăscútă[4] cu papᵘ̯[5] ş-cu dádă[6] u̯-avémᵘ̯ grítă límba[7] / límba nǫ́stpă[8] di căndᵘ̯ apámᵘ̯[9] ĉilimáń/ di căndᵘ̯ aduḱímᵘ̯[10] ţi zbupámᵘ̯[11] // ş-míni[12] u̯-amᵘ̯ zbupắtă că míni avi̯ámᵘ̯[13] pápu[14] acásă / avi̯ámᵘ̯ şi păpínţyi / ma avi̯ámᵘ̯ ş-pápu / ş-cu pápu

[3] *ĉilimáńii̯*, pl. *ĉilimánᵘ̯* 'copil' < alb. *çilimi*. Reducerea diftongului *e̯a* la *a*, după [m], e întâlnită numai la grupul fărşeoţilor din Albania; [e̯a] nu se monoftonghează în graiul fărşeroţilor şópań (din localităţile Gramatícova, Fétiţa, Horopáni –azi Stenímahos–, Paticína, Sélia di Supră).

[4] *avę́mᵘ̯ cpăscútă*, m.m.c.pf. vb. *crestᵘ̯* 'cresc' este un timp perifrastic, format din auxiliarul *amᵘ̯* la indicativ imperfect şi participiul verbului. Capidan 1932: 464 afirmă că originea mai-mult-ca-perfectului trebuie căutată în limbile balcanice (greaca, albaneza şi bulgara); vezi şi Saramandu 1969, Banfi 1985: 78, Nevaci 2006: 109 arată că este o tendinţă romanică, dezvoltată în context balcanic (cf. it. *avevo cantato*, fr. *avais chanté*, cat. *havia cantat*, sp. *habia cantado*, pg. *tinha cantado*) şi în dacoromâna veche. În latina târzie avem construcţii perifrastice echivalente cu mai-mult-ca-perfectul (ex. *quod comparatum habebat*). Din punct de vedere fonetic, notăm faptul că vibranta [*r*] se realizează ca [ρ] (r uvular) – specific vorbirii femeilor din grupul fărşeroţilor din Albania – ceea ce determină trecerea lui *i* la *ă* în silabă protonică.

[5] *papᵘ̯* 'bunic' < lat. *papppus*; cf. gr. *πάππος*.

[6] *dádă* 'bunică', cf. srb. *dada*, alb. *dadë*, tc. *dady*. DDA îl înregistrează cu sensul de 'mamă', păstrat în vorbirea fărşeroţilor *şópań*. Pentru sensul 'bunică din partea tatălui' se foloseşte termenul *múmă*, pentru sensul 'bunică din partea mamei', termenul *dádă*.

[7] *límba* [în text] 'graiul natal'. În *u̯-avémᵘ̯ grítă límba* '[vorbisem] limba': un tipar sintactic existent şi în limba română veche (ex. *O am aflat....* în ILR 1961: 263): complementul direct reluat exprimat prin pronume personal forma neaccentuată antepus verbului urmat de complementul direct [inanimat].

[8] *nǫ́stpă* 'noastră', [o̯a] se realizează ca [o̯] în graiul fărşeroţilor din Albania; [o̯a] nu se monoftoghează în graiul fărşeroţilor *şópań*.

[9] *apámᵘ̯* faţă de *irámᵘ̯* la fărşeroţii *şópań*, cu arii dialectale în interiorul graiului fărşerot.

[10] *aduḱímᵘ̯*, prez. I. pl. a vb. *aduḱéstᵘ̯* 'înţeleg' <alb. *dukem*, cf. gr. *δοκειο ύμαι*.

[11] *zbupámᵘ̯*, impf., I pl. a vb. *zburắstᵘ̯* 'vorbesc' < *zborᵘ̯*; cf. dr. *sobor*.

[12] *míni* 'eu' < lat. **mene*. În graiul fărşeroţilor forma de nominativ este identică cu cea de acuzativ.

[13] *avi̯ámᵘ̯*, ind. impf., I pl. a vb. *amᵘ̯* 'am'. În ceea ce priveşte diftongul *e̯a*, am notat rostirea lui ca *i̯a*, fenomen nesemnalat până în prezent la fărşeroţii plisoţi, nici la cei stabiliţi în Dobrogea, ceea ce ne face să considerăm că este vorba de o evoluţie recentă.

[14] *míni avi̯ámᵘ̯ pápu acásă* 'eu îl aveam pe bunicul acasă' cu obiectul direct exprimat prin substantiv articulat neprecedat de prepoziţia *pe* şi nereluat prin formă pronominală atonă, construcţie frecventă în textele de limbă română din secolul al XVI-lea (ex. *ĉere se omorĕscă elu*, Rosetti 1986: 522).

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

detu̯rimişt̚i[15] u zbupám vlă̓hica[16] / ose[17] rămänę̓şte ţi cumꟾ ḑăţémꟾ[18] noi̯ rămă̓ńi[19] / şă ş-nafǫ́pă cändꟾ zbupámꟾ nafǫ́pă noi̯ avi̯ámꟾ únă θécsi [nuc e di si iθónă][20] avi̯ámꟾ únă θécsi áltă cu límba / cu límba ţi zbupám ꟾ / apvanicá[21]/ şâ n-aduḱámꟾ /şâ míni di fumę́y[22]a nǫ́stpă / míni mi̯-aduḱéstꟾ ma múɬtă[23] di θécsi / θécsi áli .. áli[24] [k] alꟾ zbópopꟾ[25] / şâ u̯-avę́mꟾ zbupä́tă múltă límba[26] / ş-míni nu u̯-amꟾ agârşę́tă ş-nu pǫ́ti s-u̯-agârşéstꟾ[27] tútă bána[28] / ş-fîĉópu[29] a ńeu̯ cändꟾ apá ma ńicꟾ

[15] *detu̯rimişt̚i* ‘obligatoriu’, adv. < alb. *detyrimisht.*

[16] *vlă̓hica* ‘aromână’. Numele *vlah* este de origine celtică şi a fost introdus în Balcani pe cale slavă (cf. Capidan 1942: 146). Termenul *vlah* denumind o populaţie românească (probabil aromânească) apare în secolul al XI-lea la istoriograful Kedrenos şi se referă la un eveniment petrecut în anul 976. E atestat apoi în *Strategiconul* lui Kekaumenos (secolul al XII-lea) şi menţionează prezenţa unei populaţii româneşti în Balcani încă din secolul al X-lea cf. Caragiu-Marioţeanu 1975: 217. *Vlah / valah* constituie aşa cum afirmă Vasile Arvinte (1979: 346) „o probă de necontestat cu privire la modul în care s-a reflectat în conştiinţa altor comunităţi lingvistice europene, într-o epocă mai veche, ideea romanităţii românilor, a apartenenţei lor şi a limbii lor la familia limbilor şi popoarelor romanice”. De asemenea, termenul ilustrează continuitatea de receptare prin scris, a unei tradiţii legate de romanitatea valahilor din sudul Dunării.

[17] *ose* ‘sau’ < alb. *ose*.

[18] *ḑăţém* ‘zicem’. În inventarul consonantic al aromânei (cu excepţia grupului din Gopeş şi Mulovişte) apare fonemul [ḑ] (care există încă în Banat şi Moldova).

[19] Dintre toate grupurile de aromâni, fărşeroţii sunt singurii care îşi păstrează numele etnic „cu o pronunţare mai apropiată de numele comun al tuturor românilor’ – afirma Theodor Capidan (1942: 146). – spunându-şi ‘rămă̓ń’ (sg. *rămă̓nu̯*), fără proteza lui *a*, dar cu un *r* iniţial pronunţat ceva mai apăsat”.

[20] *únă θécsi [nuc e di si iθónă]* ‘un accent [nu ştiu cum i se spune]’ < alb. *theks* ‘accent’.

[21] *apvanicá* ‘albaneză’ < gr. *αρβανιτικά.*

[22] *fumę́y*, pl., *fumę́yă* ‘copilul, copiii dintr-o familie’ < lat. *familia.* Pentru sens, comp. alb. *fëmijë* ‘copil’, din latină, cu deosebirea că, în timp ce în aromână prin *fumę́y* înţelegem ‘totalitatea copiilor dintr-o familie’, în albaneză sensul include şi părinţii ‘membrii familiei’.

[23] *ma múɬtă* ‘mai bine’. În albaneză, forma *mirë* poate fi atât adverb, cu sensul de ‘bine’, dar şi adjectiv cu formele *i mirë*, *e mirë* , cu sensul ’bun, bună’; *ma múɬtă* e calc după albaneză, vorbitoarea folosind în loc de *gíni*, *múɬtă* cu *ɬ* (*l* velar) ca în graiul grabovean (datorită influenţei albanezei), neînregistrat la fărşeroţii şópań.

[24] *ali [k] alꟾ:* Capidan (1932: 393) *ali* < lat. *illae* care s-a contopit cu prepoziţia *ad* (< lat). În dialectul aromân articolul hotărât proclitic apare la nume de persoană (inclusiv nume de animale, plante şi obiecte personificate). Se foloseşte numai la genitiv-dativ singular şi are forme diferite de masculin şi feminin.: *alꟾ, áli.*

[25] *zbópopꟾ,* genitiv pl. *zbopꟾ* ‘cuvânt’< vsl. *sŭborŭ.*

[26] *şâ u̯-avę́mꟾ **zbupä́tă múltă** límba*, calc după alb. *dhe kemi folur shumë gjuhën*.

[27] *agârşéstꟾ* ‘uit’ < sl. *grĕšiti.* O particularitate a aromânilor *plisoţ* din Albania este forma de ind. prez. pers. 1 sg şi 3 pl. *-estꟾ* la verbele de conj. a IV-a slabă în *-escꟾ:* agârşéstꟾ faţă de agârşéscꟾ ‘uit’ la ceilalţi fărşeroţi, creată prin analogie cu forma de pers. a II-a sg.: *agârşéşti.*

[28] *bana*, s. art. ‘viaţa’. DDA pune sub semnul întrebării originea directă din albanezul *banë*, care în albaneză (învechit) semnifică ‘locuinţă, colibă ciobănească’. În albaneză există verbul *banoj* cu sensul ‘a locui, a vieţui’ de la care, probabil, pe teren aromânesc, s-a realizat un derivat regresiv *bană* cu sensul ‘viaţa’. (Vezi şi Brâncuş 1999).

[29] *fiĉópu* ‘băiatul’ < lat. **fetiolus.* Sistemul de articulare din graiul fărşerot, pornind de la un prototip comun cu dacoromâna: *fiĉórulu* a evoluat la *fiĉórꟾu, fiĉórlu* > *fiĉórɣu* > *fiĉóru̯u* şi apoi la *fiĉóru*, în timp ce în dacoromână s-a ajuns la *feĉóru* prin evoluţia: *feĉórulu* > *feĉórul* > *feĉóru*. La

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

avi̯á dádă ş-papᵘ̣ ş-cu păρínţyi[30] a ńei̯[31] zbuρá multᵘ̣ ĝíni[32] / ma[33] dicáρa[34] eyi muρíρă fiĉóρu nu u zbuρá / u̯-avi̯á ca ... ca cu sicléti[35] s-u zbuρá / vétăm[36] zburá nafo̯áρă cu sóţăľ[37] / d-apói̯a u nviţắ *italíşti* / nviţắ *anglíşti* / nviţắ *frăngíşti* / ş-nu că nu u̯-aduḱę́şti / u̯-aduḱę́şti multᵘ̣ búnă / ş-ári[38] zbǫ́ρă ţi li ḍắţi multᵘ̣ búni / ma căndᵘ̣ aρá ńicᵘ̣ zbuρá multᵘ̣ ... multᵘ̣ búnă/ u zbuρá ca míni / tóρa nu u zbuρắşte / ş-noi̯ tóρa[39] căndᵘ̣ avi̯ámᵘ̣ păρínţăyi /aρámᵘ̣ ca detürit[40] ta s-u zbuρắmᵘ̣ mult búnă límba / tóρa u̯-avémᵘ̣ ałăsátă niḣámă[41] / cu tútă aţá[42] límba ţi-i nviţátă di cu ńicᵘ̣ nu s-agârşę́şti puté[43] // tóρa să spunᵘ̣ ti[44] lucρᵘ̣[45] // míni estᵘ̣[46] măρtátă / amᵘ̣ un fiĉóρᵘ̣ / tóρa s-fáţi di ǵíṇǵiţ[47] ań / bą̆ρbátu ę́sti *mecaníc*ᵘ̣ / ári lucρátă la únă fabrícă ţi făţi̯á păρρóḍ[48] / dicáρa s-fę́ţiρă d-apói̯a *privatizími* / noi̯ avémᵘ̣ lu̯átă dáu-tρe *maḱíni*[49] / ş-avę́mᵘ̣ zdăfáptă[50] un lucρᵘ̣ de̯-anóstᵘ̣[51] / lucρámᵘ̣ dóľi: băρbátu ş-míni // elᵘ̣

---

cele două stadii identice (din fărşerotă şi dacoromâna vorbită) s-a ajuns pe căi diferite (Caragiu-Marioţeanu 1968: 163–169).

[30] *păρínţyi*, s. pl. 'părinţii'. Trecerea lui [ľ] la [y], schimbare recentă semnalată parţial în graiul grămostean, am înregistrat-o pentru prima dată şi în graiul fărşeroţilor plisoţi din Albania: *fumę́ya* 'copiii, fraţii', *păρínţyi* 'părinţii' *eyi* 'ei' pentru *fuméľa* 'copiii, fraţii', *păρínţľi* 'părinţii', *eľi* 'ei' la ceilalţi aromâni.

[31] *a ńei̯* 'ai mei', formă specifică la fărşeroţii din Albania cu palatalizarea labialelor, diferită de forma *a meľ*, proprie fărşeroţilor şópań.

[32] *zbuρá multᵘ̣ ĝíni* 'vorbea foarte bine', formă de superlativ absolut formată cu adverbul *multᵘ̣* (+ adverb) ca în limbile romanice it. şi sp. şi ca în toate limbile balcanice (bg. *mnogo*; alb. *shumë*, gr. *πολή*)

[33] ma 'dar', conjuncţie < it. *ma*; cf gr μά, alb. *ma.*

[34] *dicáρa*, adv. 'după ce' < *di* + *cara* (< *că era*).

[35] *sicléti* 'greutate, efort' < tc. *syqlet*, alb. *siklet.*

[36] *vétăm* 'doar că' < alb. *vetëm.*

[37] *sóţăľ*, s. pl. de la *soţᵘ̣* 'prieten' < lat. *socius.*

[38] *ari*, vb., III sg, impers. 'există'.

[39] *tóρa* 'acum' < gr. *τώρα.*

[40] *detürit* 'datorie' < alb. *detyrë.*

[41] *niḣámă* 'puţin ' < lat. *infima.*

[42] *cu tútă aţá*, loc. conj. 'cu toate astea'.

[43] *puté*, adv. 'niciodată' < gr. *Ποτέ.*

[44] *ti*, prep. 'pentru; despre' < lat. *intra.*

[45] *lucρᵘ̣* 'lucru, serviciu' cu [ᵘ̣]după grupul „muta cum liquida".

[46] *estᵘ̣* 'sunt'. Formă de ind prez., I sg. specifică graiului fărşeroţilor din Albania, faţă de *éscu* în graiul grămostean sau *ḣiu̯* în graiul fărşeroţilor şópań.

[47] *ǵíṇǵiţ* 'douăzeci' < lat. *viginti*. Spre deosebire de dacoromână, aromâna – şi implicit graiul fărşerot – a conservat lat. *viginti* sub forma *ǵínǵiţ* 'douăzeci'.

[48] *păρρóḍ*, s. pl. de la *păρρóde* 'ciorap' < gr. *περιπόδιον.*

[49] Notăm prezenţa unor împrumuturi ca *mecaníc*ᵘ̣, *fabrícă maḱíni mecaníḱili, iconomii̯* < alb. *mekanik, makinë, mekaniku, ekonomi*.

[50] *zdăfáptă* 'desfăcută' (participiu de la *zdifastᵘ̣*) cu metateză de la *disfácᵘ̣* în restul aromânei.

[51] *anóstᵘ̣*, pron. pos. 'al nostru', formă specifică graiului fărşerot.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

lucρáḑă ş-dipᵘ̣[52] la aṭę́li *mecaníḱili* că míni nu li şti ahã̄ntᵘ̣[53] ma łu̯-aĝútᵘ̣ ş-míni / avémᵘ̣ zdăfáptᵘ̣ aístᵘ̣[54] lucρᵘ̣ / avémᵘ̣ vắρă[55] ḑáṭi ań ṭi lucρắmᵘ̣ / ş-ḱimᵘ̣[56] ǵíni / avémᵘ̣ sculátă niḱámᵘ̣ di iconomiíi̯ / ş-ṭi să-ṭ ḑăcᵘ̣ altṭivá //

[Vasilca‿ alᵘ̣ Pitᵘ̣, Pleasa, 48 de ani]

úr̄sa ś-cu ur̄sǫ́ńyi̯-aṭéi̯ ńíṭyă

[T2 F]

ar̄á[57] unǫ́ră[58] únã̄ fi̯átă[59] ńícă // nu ar̄á fi̯átă búnă // ś-máma [k] ś-nu̯-avḑá[60] máma ś-táti // íya plănḑá[61] tótăna[62] / nu stặte̯á bun[63] ‿ acásă…// ş-aşę́ / únặ ḑúu̯ă...áta[64] ş-táti alăsár̄ă úśa zdifáptă[65] // fi̯áta fuḑí […] // ei̯-y[66] ḑắsîr̄ă[67]

"nu eś[68] nafǫ́r̄ă / stă nuntρᵘ̣[69]‿acásă…"// fi̯áta nu-i̯ avḑắ / ca tótăna / ś-fuḑí di n-cásă // imnắ[70] / imnắ / imnắ / ś…cắndă …víni nǫ́apt'a[71] // ar̄á tu pặdúri// nu̯-ar̄á

---

[52] *dipᵘ̣*, adv 'chiar la' < tc. *dib*.

[53] *ahã̄ntᵘ̣*, adv. 'atât' < lat. *eccu-tantus*, cu *ã̄* (*ă* nazal) specific fărşeroţilor *plisoţ*.

[54] *aístᵘ̣*, pron. dem. de apropiere, masc. sg., 'acesta', formă specifică la fărşeroţi, faţă de *aéstu*, sau *aţéstu*, în alte graiuri.

[55] *vắρă*, adj. nehot. 'vreo' < lat. *vere unus.*

[56] *ḱimᵘ̣*, ind. prez, I, pl. de la *ḱiu̯* 'sunt' < lat. *fio, fieri* + *sum* (DDA).

[57] *ará*, imperfect, pers. a 3-a sg. faţă de *irá* la ceilalţi fărşeroţi, evoluţie recentă la fărşeroţii *plisoţ* din Albania.

[58] *unǫ́ră* 'odată', cu ǫa > ǫ.

[59] *fi̯ată* 'fată', cu *e̯a* > *i̯a*; *e̯a*> *ę*, *i̯a* în graiul fărşeroţilor plisoţi.

[60] *avḑá* 'auzea', III sg., cu *au̯* > *av*. Sensul din text este 'ascult (de cineva)'; calc după albaneză *dë gjoj* are al treilea sens 'a asculta de părinţi'.

[61] *plănḑá*, 'plângea', III sg. cu *ĝ* > *ḑ*. Acestui [ḑ] îi corespunde [ĝ] în dacoromână. În *plănḑá*, *e̯a* > *a*, după [ḑ], cu trecerea de la conjugarea a II-a la conjugarea I.

[62] *tótăna* 'totdeauna' < *tot* + *una,* cf. dr. *totúnă.*

[63] *bun* 'bine'.

[64] *áta* 'mama'; cf. alb. *atë* 'tată', pl. 'părinţi'. Termenul este folosit ca modalitate de adresare pentru mamă, după venirea aromânilor fărşeroţi în România (1925), neexistând în graiul acestora, fiind, prin urmare, un împrumut recent la fărşeroţii din Albania.

[65] *zdifáptă* 'desfăcută', participiul vb. *zdifastᵘ̣* de la *disfácᵘ̣* cu metateză.

[66] *-y*, formă neaccentuată de pronume personal, pers. a III-a, sg. *îl'* cu *l'* > y.

[67] O trăsătură a graiului fărşeroţilor din Albania este vibranta |*r*| realizată atât ca [r] (apical), cât şi ca [*r̄*] [r velar] sau [ρ] (r uvular).

[68] *eś* 'ieşi', imperativ, II, sg., fără preiotare, fapt specific dialectului aromân.

[69] În fonetismul *nuntρᵘ̣* vibranta |*r*| se realizează atât ca [ρ] (r uvular) (vezi nota 11).

[70] *imnắ*, perf. simplu, III sg. 'merse' < lat. *in-mĭno* < lat. *ambulare* (DDA).

[71] Deşi în graiul fărşeroţilor *plisoţ* vorbit astăzi în Albania, diftongul *ǫa* se realizează ca *ǫ*: *unǫ́ră* 'odată', surprinzător, am notat rostiri cu diftingul *ǫa*: *nǫápt'a,* în variaţie liberă cu *ǫ*. Rostirile cu *ǫa* nu au fost semnalate până în prezent la fărşeroţii din Albania; este posibil să fie vorba de un

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

niḱi[72] un‿om / nu̯-ar̄á ni ḱi … [k] nu vîde̯ái̯[73] ţăvá tu pặdúr̄i // tăr̄cúr̄ă áńyă // mä-sa ș́-tátă-su u căftá /ma nu…aflá-y ţăvá[74] // únặ ḍúu̯ặ…/ [ε] u̯-ave̯ám agăr̄şátă[75] niș́ámă[76] // băr̄bátu̯-aflắ fi̯áta tu pặdúr̄i…/ cu úr̄sa[77] ș́-cu ur̄sǫ́ńyi̯[78]-aţéi̯ ńíţyă[79] // u ło[80] / u dúsi tu hǫ́r̄i[81] // vínir̄ă toţ[82] / u vide̯á // íi̯a …[ε] nu̯-ar̄á ca un‿om / mā[83]‿ar̄á ca únă úrsă tór̄a[84] // vínir̄ă ș́-pr̄ínţăy a ey // u văḍúr̄ă / ș́-ma năpói̯[85] u cặnặscúr̄ă[86] că ęr̄á fe̯átā‿ a lor‿u // u lǫ́r̄ă / u nvăscúr̄ă / u lár̄ă[87] ș́-u fę́ţir̄ă ca om‿u // […] j‿ de̯-astúmţăna[88] nu plănḍe̯ám‿u //

[Muşa Esmeralda, 26 ani]
[Fier (= arom. Fe̯árică), Albania]

---

arhaism sau de o evoluție recentă, o revenire la rostirea cu *o̯a*, sub influența fărşeroților şopani, care l-au păstrat pe *o̯a*.

[72] Adjectiv pronominal negativ *niḱ* 'nici', în loc de *niţi,* forma aşteptată, probabil sub influența foneticii limbii albaneze, în care întâlnim forma de pronume demonstrativ de apropiere, *ky.*

[73] Labilizarea lui [i] neaccentuat (provenit din [e] neaccentuat), ca în dacoromână, reprezintă o particularitate a fărşeroților din Albania: *vîde̯ái̯* 'vedeai', pentru *vide̯ái̯* la fărşeroții *şopań* şi la ceilalți aromâni.

[74] *ţăvá* 'nimic' pentru *ţiva*.

[75] Pentru *ave̯ám agăr̄şátă* 'uitasem', semnalăm trecerea verbului de la conjugarea a III-a la conjugarea I.

[76] În fonetismul *niș́ámă* 'puțin ' < lat. *infima*, observăm un stadiu al palatalizării finale: *f*> *ḱ* şi apoi *ḱ* > *ș́*.

[77] *ur̄sa*, s. f. 'ursoaică'.

[78] *ur̄sǫ́ńy* 'pui de urs' pentru *ursópi* la ceilalți fărşeroți.

[79] *ńíţyă* 'cei mici' pentru *ńíţăl'*, observăm trecerea lui [l'] la [y].

[80] În fonetismul *ło* semnalăm un *ł* (*l* velar) ca în graiul grabovean (datorită influenței albanezei). Acest *ł* (*l* velar) nu apare în graiul fărşeroților sopani.

[81] *hǫ́r̄i* , pl. 'sate' < gr. *χώρα* cu *o̯a* > *ǫ*..

[82] Forma de pronume nehotărât *toţ* 'toți' este ca în dacoromână şi nu ca în restul aromânei cu închiderea lui *o* la *u.* Această formă este specifică fărşeroților din Albania.

[83] *mā* 'dar; conjuncție' < it. *ma*; cf gr μά, alb. *ma.*

[84] *tór̄a* 'acum' < gr. *τώρα.*

[85] *ma năpói̯* 'apoi, dup aceea' < lat. *id-ad-post.* Sensul din text [apoi, dup aceea] apare doar la fărşeroți, la ceillați aromâni *năpói̯* semnifică 'înapoi'. De asemenea, un alt sens este acela de 'din nou', întâlnit doar la fărşeroți. Ceilalți aromâni folosesc *iara*; la fărşeroți, acesta se confundă cu termenul care desemnează noțiunea de 'iarnă' prin reducerea lui *rn* la *r.* Această omonimie „insuportabilă" a determinat eliminarea adverbului *i̯ára* şi înlocuirea lui cu *năpói̯.*

[86] *cặnặscúr̄ă* 'cunoscură', perf. simplu al vb. *cunósc u̯*, pentru *cunuscúră,* în restul dialectului şi în dacoromână. Trecerea lui |*u*| neaccentuat la |*ă*| se produce în cuvinte moştenite şi în împrumuturi, prin asimilare sau disimilare după alveolară (*s*), velare (*c, g,γ*), lichide (*r, l*) (în silabă protonică şi postonică).

[87] *lár̄ă*, perf. simplu al vb. *lau̯* 'spăl' < lat. *lavare.* Termenul există şi în dacoromână, în graiurile de nord-vest, cu precădere la prezent şi participiu (*lăut*).

[88] *astúmţăna* 'atunci' pentru *astúmţina* cu *i* > *ă* în silabă posttonică.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

grai pindean: P

[noi̯ ao̯á Amínĉu][89]

[T1P]

noi̯ ao̯á[90] Amínĉu[91] avę́amu̯ do̯áu táxi[92] di o̯ámiń/ avę́amu[93] víńiṭ'i ṭi bâgá δímtă[94] di δímtu di aδímtu [aδímtu cl'imáṭ[95] voi̯ / noi̯ cl'imắmu δímtâ] ṭi erá fáptâ tu luláke[96] ş-lo̯a úną culo̯áre aşâ vínitâ, muşátă[97], arhundiḱáscă ş-aṭę́á u bâgá[98] zanaĉáḑl'i[99] / u bâgá émburl'i[100] / u bâgá o̯ámińil'i di nviṭătúră / dáscal'i aṭél'[101] /şî[102] avę́amu şî álg il'i / álg il' erá picurárl'i / gréṭl'i vínirâ nâ o̯ără[103] ş-ḑâsirâ că amînĉáńl'i bâgără lái[104] δímtă că̆ndu si [k] i̯-aputrusírâ[105] túrṭil' / aéstâ e̯ásti ună mări minĉúnă /

---

[89] Textul relatează venirea unui grup de fărşeroţi în oraşul *Aminciu*, şi, probabil, de accea, se regăsesc particularităţi ale graiului fărşerot în vorbirea pindenilor din această localitate (vezi *infra*).

[90] *ao̯á*, adv. 'aici' < lat. *ad-hac.*

[91] *Amínĉu* (aromână*: Aminciu,* grec*: Μέτσοβο*).

[92] *táxi*, s. pl. de la *táxe* 'clasă' < gr. *τάξις.*

[93] *avę́amu*. În graiul pindean vorbit în Aminciu, u plenison este ocurent si după o consoană (inclusiv *m*), spre deosebire de restul dialectului aromân unde înregistrăm [u̯] *u* ca vocală scurtă finală.

[94] *δímtă*, s, 'dimie, postav de lână' < gr. *δίμιτον*; *aδímtă* cu proteză în celelalte graiuri.

[95] *cl'imáṭ*, ind. prez, 2, pl. de la *cl'emu̯* 'chem, numesc' < lat. clamare. Observăm lipsa protezei lui *a*.

[96] *luláke* 'liliachiu' < gr. *λουλάκι.*

[97] *muşátă*, adj.'frumoasă' < lat * (in)*formusiatus*., formă care în dacoromână a dat *înfrumuşa* (CDDE 2003; DER).

[98] *ş-aṭę́á u bâgá zanaĉáḑl'i* 'şi pe aceea o purtau meşteşugarii'. Verbul *bagu̯* (cf. şi *βάζω*, alb. *vë*, *bg. klavamŭ*, tc. *qonmaq*, dr.*băga*), indicativ imperfect, III pl. (*bâgámu̯*) cu omonimia III-a singular = a III-a pl. Astfel, imperfectul în aromână prezintă două serii de omonimii: I sg. = I pl. : *bâgámu̯*; a III-a sg. = a III-a pl.: *bâgá* (forma este etimologică în dialectul aromân).

[99] *zanaĉáḑl'i*, s. pl. art. de la *zanaĉáḑ* < *zănáti* < tc. *sanat* cu desinenţa de plural: [*-(e̯)áḑ*] la substantivele *masculine*. Desinenţa de plural în discuţie vine din greacă [*-άδες*], iar substantivele cărora li se adaugă la plural sunt împrumuturi relativ recente din greacă şi turcă: [*ắ*]: [*-áḑ*]: *amirắ*: *amiráḑ*, *căsăbắ*: *căsăbáḑ*, *părắ*: *paráḑ*, *udắ*: *udáḑ.*

[100] *émburl'i*, s. m. pl. art. de la *émbur*'negustor' < gr. *έμπορος.* Adaptarea împrumutului din greacă s-a realizat prin articularea cu art. hot. enclitic *l'*, ca în graiul grămostean; în graiul fărşerot, grupul *rl* s-a redus la *r*, probabil înintea fazei de palatalizare a lui *l*, deoarece în graiul *fărşerot* forma articulată definit la masculin este *émburi* (grupul *rl'* nu se putea reduce la *r*) .

[101] Forma *aṭél'* păstrează pe *l'* etimologic care în dacoromână a evoluat la *i*.

[102] *şî*, conj. coord. cu *ş* dur.

[103] *nâ o̯ără* 'odată' < lat. *una hora.*

[104] *lái*, adj. fem. 'neagră', *lai̯u̯*, masc < lat. **lajus.* Termenul se găseşte dialectal şi în dacoromână.

[105] *aputrusírâ*, ind. perf. s., 3 pl. de la *aputruséscu* 'a năvăli' < gr. *πετρόνω*. Forma cea mai răspândită este *apitruséscu.* În graiul pindean, la fel ca in graiul fărşerot, înregistrăm labializarea lui |*i*| neaccentuat.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

ună mári minĉúnă [...] că avẹ́á lọátă aminĉáńl'i privilénǵi di la túrţil' /câ i̯-alâsárâ din ĝugu̯[106] di trâcúrâ[107] ş-nu i̯-alâsárâ ma i̯-aĝutárâ s-trẹ́ácâ prin ĝúgu că ma naínte acâţáră[108] Sârúna[109] ş-Iánina din Constantinópoli / ş-atúmţẹalẹ́a aminĉáńl'i, minĉáńi l-aĝutárâ şî lọáră privilénǵi / cum ḑâţét̯ câ bâgáră lái /aéste sắntu[110] / tr-aéstâ ţi ḑăsítu̯ ti Moscópole / aţẹ́ali sắntu minĉúni /şî erá greu̯ căndu̯ unâ fẹ́ată vínitâ sâ mârtá la alǵi s-duţẹ́á la picurári // próta fẹ́ată dẹ-aọa dẹ-Amínĉu ţi s-dúsi la picurári erá Táma ‿alu̯ Aprázi / eu̯ ámu *contrátlu* a l'ei̯ / ş-atúmţẹalẹ́a işâ[111] un cắnticu ţi vínil'i táha[112] s-alâvdá[113] câ únă fẹ́ată álbă lâ víni-n cásâ ş-ţẹ́a[114]: „ǵizărínă[115] – câ erá ǵizáră / erá di la oi̯ / erá di la casu̯ – ǵizărínă grásă ţi nâ víni-n cásă" / cântá ánda[116] ỷinẹ́á[117] nvẹ́ásta[118] / c-aşé nu îlu̯ arúcă văru̯ zbor lái̯u / câ vínil'i / că aţél' adrá[119] atúmţẹa hâlvắ aọá Amínĉu / erá zanaĉáḑ / adrá hâlvắ / aţéá vindẹ́á aọá / vindẹ́á ş-tu họárâ / vindẹ́á şâ ... /ş-erá víniţ / şâ cum / móre/ voi̯ halvaĝáḑl'i vâ ncuscrátu cu picurárl'i / móre/ şâ nắsă[120] dẹ-apóẹa cântá „ǵizărínâ grásâ ţi nâ víni-n cásâ" //

[Ġórỷi alu̯ Platári 76 ani; Meţovo, Grecia]

---

[106] *ĝugu̯* < lat. *jugum* cu [ĝ] păstrat în aromână (ca în unele graiuri dacoromâne din Moldova), în cuvinte de origine latină care cuprindeau lat. ***iot*** + [o], [u]: *ĝoc, ĝoi, ĝone, ĝudic*, *ĝugu̯*.

[107] *trâcúrâ*, perf. s. al vb. *trecu̯* 'trec' cui *i* la *î* în silabă neaccentuată ca în graiul fărşerot.

[108] *acâţáră*, perf. s. al vb. *acáţu̯* 'ocup, iau în stăpânire' < lat. **accaptiare.*

[109] *Sârúna* este numele aromânesc al oraşului Salonic. Trecerea lui *l* intervocalic la r este un argument pentru vechimea aromânilor în regiune.

[110] *sắntu*, ind. prez. 3. pl de la *ĺiu̯* 'sunt'. Forma este identică cu cea a fărşeroţilor, în restul graiurilor este *suntu*, cu *u* păstrat probabil din latină.

[111] *işâ*, ind. imperf, 3 sg. de la *i̯esu̯* 'ies' cu lui *i* la *î*.

[112] *táha,* adv. 'cică' < gr. *τάχα*.

[113] *alâvdá,* imperf, III p. al vb. *alávdu* 'laud' < lat. *laudo, -are.* Ca inovaţie, semnalăm consonantizarea lui *u* înainte de labiale în cuvintele moşţenite din latină. Fenomenul e prezent şi în limba albaneză.

[114] *ţẹ́a* (*ḑâţẹ́á*), ind. imperf, 3 sg. de la *'ḑăcu̯* cu haplologie, proprie graiului pindean.

[115] *ǵizărínă* 'femeie cere prepară *ǵíza* (un tip de brânză asemănător urdei)' < *ǵízã* < alb.*gizë* (cf. Brâncuş 2003).

[116] *ánda*, adv. 'ca şi cum' < gr. *άνδα*.

[117] *ỷinẹ́á,* imperf, III sg. al vb. *ỷinu̯* 'vin'cu palatalizarea lui *n* < lat. *venire.*

[118] *nvẹ́ásta*, s. art. 'nora cea tânără' < sl. *nĕvesta.*

[119] *adrá*, ind. imperf, 3 pl. de la *adáru̯* (< DDA propune ca etimologie *ad arare*). Observăm sincopa la verbul *adrá* pentru *adârá* (sincoparea este specifică vorbirii pindenilor şi grămostenilor; apare foarte rar la fărşeroţi).

[120] *nắsă*, pron pers., 3 fem. 'ea', formă specifică graiului fărşeroţilor din Albania.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

[múta ş-bímsa]
[T2 P]

múta erá ca un udắ[121] ńícu ş-bímsa[122] éra ca un‿udắ máre[123] ți bâgám‿acló[124] sínduḱ[125] mărị cu stráńi[126] núntru cu lúcări de̯-acşí[127] cu fluríi̯[128] cu̯-árme cu pále[129] / túte le băgám acló/ şâ cắnd vre̯amu[130] s-intrắmu năúntru spărḑe̯ámu / véclʼilʼ[131] pitrâțe̯á[132] mulʼérli[133] la panăɣ́íre[134] ḑuu̯á țe̯a[135] te̯a[136] s-nu ve̯ádă/ „ai̯de voi̯ tóra va[137] -s

---

[121] *udắ* s. m. 'odaie' < tc. *oda*. În dialectul aromân *udắ* este un împrumut direct, în timp ce în dacoromână *odái̯e* este împrumutat prin filieră sârbă sau bulgară (bg., sb. *odaja*). În dacoromână *odái̯e* păstrează genul tc. *oda*, în timp ce în aromână trece la masculin, alături de alte împrumuturi din turcă cu acentul pe ultima silabă (ex. *un café*, *un băclăvắ, un pâră*).

[122] *bímsa*, s.f. art. 'pivnița' < vsl. *pivnica.* DDA atestă forma *bimța.*

[123] *máre*, adj. 'mare': *e* în poziție finală neaccentuată nu se închide la *i* (la fel ca în graiul fărşeroților din Albania); vezi şi *túte* 'toate', *árme* 'arme', *pále* 'săbii'.

[124] *acló*, adv. 'acolo' < lat. *eccum-illoc*, formă specifică graiului pindean şi a celui grămostean , față de *acó*, în graiul fărşeot.

[125] *sínduḱ*, s. f. pl. de la *sindúḱí* 'ladă' < tc. *sandouka. Sínduḱa* era lada de zestre, apoi devenea lada în care erau ținute hainele de sărbătoare şi, apoi, hainele de înmormântare. Tot aici erau ținute şi valorile.

[126] *stráńi*, s.n., pl. de la *strańụ* 'strai, haină'. DER afirmă că etimologia *strańụ* în aromână ar putea fi diferită de cea a cuvântului *strái̯e* din dr (<slov. *srajca* „îmbrăcăminte", din sl. *sraka, sračica*), şi propune ca etimologie: sl., cf. sb. *tranja, tralje* „zdrențe". DDA îl înregistrează cu etimologie necunoscută.

[127] *acşí*, adv. 'aşa'< lat. *ac-sic* este un fonetism specific graiului pindean (față de *aşé*, *aşéți* în graiul fărşerot sau *aşí* la grămosteni).

[128] *fluríi̯*, s.f. pl. de la *fluríe* 'monedă de aur', cf. gr. *φλωρί*, alb.*flori.* Închiderea lui *o* la *u* arată adaptarea împrumutului la sistemul fonetic al aromânei.

[129] *pále*, s. f. pl. de la *pálă* 'sabie' < bg. *pala*, tc. *pala* (Șăineanu, II, 230;), cf. ngr. πάλα, alb. *palë*, bg. *pala.* Vezi şi dr. *pálă* 'iatagan, hanger'.

[130] *vre̯amu*, imperf. I pl. al vb. *voi̯* 'vreau' cu *u* plenison ocurent în graiul din Aminciu după o consoană şi chiar după sonanta *m* (în celelalte graiuri ale dialectului aromân apare în aceleaşi condiții fonetice *u scurt final*).

[131] *véclʼilʼ*, adj. m. pl. de la *veclʼụ*, aici cu sensul 'bătrân' < lat. *vĕclus* (formă populară în loc de *vĕtŭlus*); *véclʼilʼ* are atât sensul 'bătrân', cât şi 'vechi', la fel ca în greacă *παλιά* şi în albaneză *i vjetër*.

[132] *pitrâțe̯á*, imperf. III pl. al vb. *pitrécụ* 'trimit' < lat. *per-trajicere*.

[133] *mulʼérli*, s. p. art. de la *mulʼári* < lat. *mulier* conservă un stadiu mai vechi în evoluția lat. [l], + iot, în timp ce în dacoromână a evoluat la *i*: *mui̯ére.*

[134] *panăɣ́íre* 'sărbătoare patronală' < gr *παναγύρος*, cf. alb. *panajir*, tc. *panaiyr.* În continuare, substantivul împrumutat di greacă este folosit de subiect în forma adaptată cu articol hotărât enclitic, specific formei de masculin *–lu*: *panăɣ́írlu*. Articularea se realizează ca în graiul grămostean, cu sincopa lui *-u* < *panăɣ́írulu.*

[135] *te̯a*, conj subord. 'ca să', cf. gr. *διά*, alb. *pët të*, it. *tra.*

[136] *țe̯a*, pron. dem. f. sg. 'aceea' < lat. *ecce*-illa* cu afereza lui *a*.

[137] *va*, prez. impers. III sg. 'trebuie' de la *voi̯* < lat. *volere* folosit cu sensul 'trebuie' la fel ca în graiul fărşerot, în timp ce în graiul grămostean se utilizează *lipse̯áşti.*

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

vâ duţéţ la panăɣírlu di la Stă Măríi̯e / ma[138] la pănăɣírlu di la ƙátra[139] Aróşă / la pănăɣírlu di Cursuɣíţă" / li pitrâţe̯á lárgu[140] di̯-acásâ / şâ spârḑe̯á un lócu di grébul[141] aţél ţi̯-ave̯á di năínte ş-pe̯-acló intrá / ş-apoi̯ ave̯á másturlu a loru / ş-ul bâgá di lu máta[142] adrá grébul aţélu ş-ul vătise̯á[143] acló/ şi cắndu s-turná muľérli di la paniɣíru erá túti ndre̯ápti /ave̯á lo̯átă nicuƙírlu[144] ate̯á ţi vre̯á s-ľa di núntru //

[ma másturu nu spune̯á la furi̯?] [...]

nu spune̯á másturlu câ-ş ƙirde̯á[145] cáplu ca sâ spúnă/ că aţéľ erá árhunḑâ ş-ave̯á paráḑ / bâgá lúme̯a de-lu̯ vâtâmá aţélu[146]/ şâ aţélu̯ s-afire̯á / nu erá bímsi şâ de̯-aésti múte nu̯-ave̯á cắsili[147] túte / puţắne cắse ave̯á / ave̯á Cutavéli / ave̯á alu̯ Ĝúmă / ave̯á alu Ĉócă / ave̯á al Crắƙi / ave̯á al Culắƙ / al Avérov / nu̯-ave̯á cắsili túti / erá misuráti pi ḑe̯áḑiti a[148] unéi̯ mắnă / aşâ //

[Ġórɣi alu̯ Platári 76 ani; Meţovo, Grecia]

grai grămostean: G

[mâcắri̯ armânéşţî]

[culişícu̯]

[T1G]

[138] *ma*, conj. coord.'dar' < it. *ma*, cf. gr *μά*, alb. *Ma.*

[139] *ƙátra*, s. f. art. definit 'piatra' < lat. *petra*: palatalizarea labialei *p*, fenomen care se regăseşte ca şi în unele graiuri ale dacoromânei (îndeosebi din Moldova).

[140] *lárgu*, adv. 'departe', cf. gr. *αλάργα* şi alb. *larg*, cuvânt cu etimologie diferită de adj. *largu* cu acelaşi sens ca în dacoromână *larg* < lat. *largus.*

[141] *grébul*, s.n., sg. art. 'perete făcut din *greb* ('pământ cleios')', cf. *γρέμπανο*, *bg. greblo*, it. *grebani.*

[142] *máta*, adv. 'din nou'< gr. *μάτα,* cf. alb. *meta.*

[143] *vătise̯á*, imperf. III sg. al vb. *vătiséscu* 'a zidi, a tencui', neatestat DDA.

[144] *nicuƙírlu*, s. m. sg. art. definit 'gospodarul' < gr.*νοικοκύπης*.

[145] *ƙirde̯á*, imperf. III sg. de la *ƙérdu* 'pierd' < lat. *perdere* ca dacoromână (dialectul moldovenesc).

[146] *de-lu̯ vâtâmá aţélu* 'de-l omora pe acela': obiectul direct [animat, uman] e folosit fără prepoziţia *pe.*

[147] *cắsili*, s. f. pl. art. definit de la *casâ* 'casă', cu alternanţa á ~ ắ (*cásă* ~ *cắsi*).

[148] *a*, art. pos. genit. este invariabil în dialectul aromân.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

lipsẹ́áşti[149] s-aḭ: únâ cánâ fârínâ di mísurṵ[150]/ doḭ kiláḍ di ápâ[151]/ únâ cumátâ[152] caşṵ di o̯ái/ únâ cánâ untulémnu/ mâγiripsẹ́áre̯a[153] ẹ́ásti cumṵ ţâ ḍâcṵ // ápa s-bágâ ta s-ĥárbâ tu unṵ tinĝiré// cắndu hirsẹ́áşti[154] s-adávgâ untulémnul[155]// dẹ̯apo̯á[156] cáşlu kisátṵ cu bunéla[157] ş-fârína di mísurṵ pispilítâ[158]// s-mintẹ́áşti[159] ǵíni pắnâ s-lẹ́ágâ culişíclu[160] tu tiγáni // cắndu ẹ́ásti ǵíni adrátṵ ş-mintítṵ s-adávgâ pisúprâ niĥámâ[161] untulémnu ţârγâsítṵ[162] ş-kipérṵ aróşṵ[163]// culişíclu-l mîcắmṵ ş-cu mârcátṵ[164] //

[Tánạ al Grameni, 62 de ani, Livắḍ, Grecia]

---

[149] *lipsẹ́áşti* < gr. *λείπω*, aor. *ἔλειψα* ‘trebuie’, față de *va* (lat. *volet*) la fărşeroți şi *príndi* (< lat. *aprehendere*) la pindeni. La grămosteni s-a înlocuit *va* cu *lipsẹ́áşti* deoarece, spre deosebire de fărşeroți, formează viitorul cu *va* + conjunctiv (cf. dr. *o să am* cu *o* < *voḭ*, ILR II 1969: 268E), în timp ce la fărşeroți această formă are sensul ‘trebuie’, iar construcția *va* + indicativ are valoare de viitor:

	‘trebuie’	‘viitor’
grămosteni	*lipsẹ́áşti s-aḭ* ‘trebuie să ai’	*va s-aḭ* ‘o să ai’
fărşeroți	*va s-aḭ* ‘trebuie să ai’	*va aḭ*.‘o să ai’

do „vreau” + conjunctivul: *do të shkoj* „o să merg”; *do* este invariabil şi, probabil, impersonal, ca şi o (lat. *volet*), corespondentul românesc, care s-a impus relativ târziu în textele scrise. Construcția albaneză cu *do* + conj. este generală în ambele dialecte principale (I, h. 126).

Viitorul românesc cu a*vrẹ́a* (lat. *volere*) e încadreat între „particularități gramaticale atribuite substratului” (Brâncuş 2002: 47). Recent, în studiul *Atlasul dialectal al limbii albaneze. Elemente comune cu româna*, FD, XX1, 2012, Gr. Brâncuş a pus in evidență concordanțele dintre graiul fărşeroților şi dialectul tosc al albanezei. Aici se încadrează şi formarea viitorului indicativ ca în albaneză, cu eliminarea conjuncției alb. *të*, ar. *să*: alb. *do shkoj*, ar. (fărş.) *va negṵ* (Brâncuş 2007: 172).

[150] *mísurṵ*, s. n. sg. ‘porumb’ < tc. *mısır* la grămosteni şi fărşeroți față de *călămbúkṵ* (cf. gr. *καλαμπούκι*) la pindeni şi *gărnişór* (der. de la *gărnu* < lat. *granum*).

[151] *doḭ kiláḍ* ***di*** *ápâ* ‘două kilograme **de** apă’, dar: *únâ cánâ untulémnu*, cu omiterea prepoziției ***d****i* în al doilea exemplu, sub influența limbilor balcanice, care nu au un *de* partitiv ca limbile romanice (cf. *ένα κοιλόν νερό*, alb. *një kilogram ujë*).

[152] *cumátâ*, s.f. sg. ‘bucată’ < gr. *κομμάτα* la grămosteni, pindeni şi fărşeroții *şópaḱ*, față de *bucátă* (< lat. *buccata*) la fărşeroții din Albania, ca în dacoromână, unde s-a păstrat termenul latinesc.

[153] *mâγiripsẹ́árẹ́a*, s. f. ‘gătirea mâncării’ < gr. *μαγειρεύω*, împrumut recent, față de *facṵ* (*adarṵ*) *mâcári*, construcție generală în graiuri.

[154] *hirsẹ́áşti,* imperf. pers. a III-a, unipers.‘se evaporă’ < gr. *φυραίνω.*

[155] *untulémnul*, s. art., față de *untulémnu*, art. la fărşeroți şi *untulémnlu* în alte graiuri.

[156] *dẹ̯apo̯á*, adv., formă specifică graiului grămostean, față de *dẹ̯apó̯a* < *de* +*apó̯a* ‘apoi’ (cf. v. dr. *apó̯a*) în graiul fărşerot.

[157] *bunélă*, s. fem. sg. ‘furculiță’ < bg. *bunela*, formă curentă la grămosteni (*bínelă* la fărşeroți), față de *pirúni* (gr. < *πηρορύνι*) şi *ţimbídă* (< gr. *τομβίδα*, cf. alb. *cimbidhe*) la pindeni.

[158] *pispilítâ*, part. de la *pispiléscu* ‘presar’ < gr. *πασπαλίζω.*

[159] *mintẹ́áşti*, ind. prez., 3. sg. de la *mintéscu* ‘amestecă’ < vsl. *mǫntiti.*

[160] *culişíclu*, s. n., art. ‘mămăligă prăjită’ , formă diminutivală de la *culẹ́áşṵ* < bg. *kuljaša.*

[161] *niĥámâ*, adv. ‘puțin’ < lat. *infîma*, termen general în aromână.

[162] *ţârγâsítṵ*, part. de la *ţârγâséscu* ‘prăjesc’ < gr. *τσιγαρίζω.*

[163] *aróşṵ* < lat. *roseus*, cu a protetic (ca la pindeni), față de *roşṵ* la fărşeroți.

[164] *mârcatṵ* (< lat. *marcere* REW 5345), general în aromână. Păstrarea termenului latinesc în aromână (cu sensul ‘a putrezi, a se macera’ din latină), față de dacoromână şi de limbile balcanice, în care a pătruns *iaurt* (< tc. *yogurt*), demonstrează că aromânii au păstrat vechea rețetă de preparare a acestuia, nefiind nevoie să împrumute un alt procedeu, şi, implicit, termenul pentru produsul finit.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

[târhânắ]
[T2G]

târhânắlu[165] s-adárâ[166] to̯ámna ti tútâ[167] i̯árna[168] // lipse̯áşti s-ai̯: fârínâ di gấrnu[169]/ o̯áu̯â/ lápti// s-frimítâ[170] fârína ş-cu láptili tu unᵘ̣ tinĝiré/ s-adávgâ o̯áu̯ăli şi s-frimítâ ǵíni sâ s-adárâ sânâtósᵘ̣[171]// de̯apo̯á s-tre̯áți pritᵘ̣ únâ sítâ cu gúvili[172] mắrᵢ̣ ta sâ s-adárâ sấrmi[173] cumᵘ̣ e̯ásti gârnúțlu di arízᵘ̣[174]// de̯apo̯á s-tíndi[175] tu so̯ári sâ-s usúcâ únâ ḍúu̯â// z-bágâ tu ĉire̯ápᵘ̣[176] cu câro̯ári[177] pțấnâ sâ s-usúcâ ǵíni //

[Tána‿ alᵘ̣ Graménᵢ̣ 62 de ani, Livăḍ, Grecia]

Concluzie. Statutul, aria geografică şi socială a dialectului aromân vorbit de diferite generații, precum şi caracteristica ansamblului lexicului selectat prin raportare permanentă la dacoromână, demonstrează încă o dată afirmația lui Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae* (*De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus*) (1716): „Aşadar, această Valahie, care se află în Moesia, este o parte a Valahiei mari, adică a Daciei celei vechi, iar locuitorii ei sunt rămăşițele acelor romani pe care Aurelian Împăratul, precum am spus, îi strămutase din Dacia în Moesia . N-ar putea fi nimeni care să-mi tăgăduiască că tocmai din acei români [se trage] populația românească, cea care locuieşte încă şi astăzi în tot Epirul şi în jurul Ianinei, căci graiul însuşi ne este martor, dat fiind că şi aceia vorbesc româneşte [...]”.

---

[165] *târhânắlu*, s. sg. art. ‘trahana’ < tc. *tarhana*, termen întâlnit în toate limbile balcanice.

[166] *adárâ*, ind. prez. 3 sg. de la *adárᵘ̣* ‘fac’ < lat. *dolare*? sau din substrat, frecvent la grămosteni şi pindeni, alături *de facᵘ̣* (care este mai frecvent la fărşeroți).

[167] *tútâ*, adj. pron. nehot. ‘toată’ < lat. *tota,* (cf. vdr. *tute*, cu *o̯a* > *u*, din *to̯ate*, aton în frază (Densusianu II: 61).

[168] *i̯árna*, s.f. (< lat. *hiberna*) la grămosteni şi pindeni, față de i̯ára la fărşeroți (cu *rn* > *r*).

[169] *gấrnu* (lat. *granum*) la grămosteni, față de *grânᵘ̣* la pindeni şi *gărᵘ̣* (cu *rn* > *r*, vezi nota 4) la fărşeroți.

[170] *frimítâ*, ind. prez. 3 sg. de la *frimítᵘ̣* ‘frământ’ < lat. **fragmentare*, față de *fârmítᵘ̣* la fărşeroți, mai aproape de etimon.

[171] *sânâtósᵘ̣*, adv. (< lat. *sanitosus*) are sensul ‘tare, întărit’ ca alb. *shëndosh*.

[172] *gúvili*, s. art. pl. de la *gúvâ* ‘gaură’ < alb. *guvë.*

[173] *sấrmi*, s. pl. de la *sấrmâ* ‘fărâmă’< alb. *thërrimë* (cf. Brâncuş 2007: 133, 204) cu sincopa lui *ă* la grămosteni, față de *sârămi* la fărşeroți.

[174] *arízᵘ̣* ‘orez’ < gr. *ρύζι*, față de *urízᵘ̣* (< gr. o*ρύζι*) la fărşeroți intrat, probabil, prin filieră slavă ca dr. *orez.*

[175] *tíndi*, ind. prez. 2 sg. de la *tíndu* ‘întind’ < lat. *tendere*, față de dr. *întinde* < lat. *intendere.*

[176] *ĉire̯ápᵘ̣* ‘cuptor’ < sl.vdl. *ĉrĕpŭ*.

[177] *câro̯ári*, s. f. sg. < lat. *calor*, *-orem*, termen general în aromână.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Arvinte 1979 – Vasile Arvinte, *Termenii român şi vlah în afirmarea comunităţii lingvistice româneşti* în „Limbă şi literatură", IV, p. 333–354.

Banfi 1985 – Emanuele Banfi, *Linguistica balcanica*, Milano.

Brâncuş 2002 – Grigore Brâncuş, *Introducere în istoria limbii române*, Bucureşti.

Brâncuş 1983 – Grigore Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti.

Brâncuş 1992 – Grigore Brâncuş, *Observaţii asupra structurii vocabularului aromân în dicţionarul lui Daniil Moscopoleanul*, în „Studii şi cercetări lingvistice", XLIII, nr. 1, p. 39–43.

Brâncuş 1999 – Grigore Brâncuş, *Concordanţe lingvistice româno-albaneze*, Bucureşti.

Brâncuş 2002 – Grigore Brâncuş, *Istoria limbii române*, Bucureşti.

Brâncuş 2003–2004 – Grigore Brâncuş, *Evoluţia lexicului latin din aromână* în „Fonetică şi dialectologie", XXII–XXIII, p. 37–45.

Brâncuş 2007 – Grigore Brâncuş, *Studii de istorie a limbii române*, I, Bucureşti.

Brâncuş 2008 – Grigore Brâncuş, *Studii de istorie a limbii române*, II, Bucureşti.

Capidan 1931 – Theodor Capidan, *Fărşeroţii*. *Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, în „Dacoromania", VI.

Capidan 1932 – Theodor Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân***,** Bucureşti.

Capidan 1942 – Theodor Capidan, *Macedoromânii. Etnografie, istorie, limbă*, Bucureşti.

Caragiu-Marioţeanu 1968 – Matilda Caragiu-Marioţeanu, *Fono-morfologie aromână*, Bucureşti.

CDDE – I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române.Elementele latine(A–Putea)*, ed. îngrijită de Grigore Brâncuş, Bucureşti, 2003.

DDA – Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*, ediţia a doua augmentată, Bucureşti, 1974.

Densusianu, II – Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II. Secolul al XVI-lea. Ediţie îngrijită de prof. univ. J. Byck, Bucureşti, 1961.

DER – Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române,* Bucureşti, 2011.

ILR 1969 – Ion Coteanu (coord.), *Istoria limbii române*, vol II, Bucureşti.

Nevaci 2006 – Manuela Nevaci, *Verbul în aromână. Structură şi valori*, Bucureşti.

Rosetti 1968 – Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea [cu 6 hărţi afară din text]*, Bucureşti.

Saramandu 1969 – Nicolae Saramandu, *Sistemul formelor verbale compuse în aromână* în „Fonetică şi dialectologie", VI.

Şăineanu, II – Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române*, II, Bucureşti, 1900.

Vătăşescu 2009 – Cătălina Vătăşescu, *Concordanţe lingvistice între română şi albaneză privitoare la numele sărbătorii naşterii Sfântului Ioan Botezătorul* în *Lucrările celui de al II-lea Simpozion Internaţional de Lingvistică* **(**editori: Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci şi Carmen Ioana Radu), Bucureşti, p. 193–202.

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)

RECENT RESEARCHES AT AROMANIANS FROM THE BALKAN AREA

ABSTRACT

In this article we presented several linguistic aspects (lexical, phonetic, morphologic) of the Aromanian subdialects from Balkan area. The study is based on field research and recordings of dialectal texts at Aromanians from Greece and Albania. This paper offers a general view on the problem since Aromanian is taken into consideration as a Romance idiom, developed in a Balkan context. The interest of this research lies in the fact that it reveals the way in which the Romance element, the Aromanian, is preserved in aloglotic environment.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Bucureşti

BDD-A15318 © 2012 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-24 19:02:47 UTC)